

УДК: 375.5

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2022-1 (1)-135-145

Чоюнов Т. И.

Ош мамлекеттик университети, Математика жана информациялык технологиялар
факультетинин магистранты

Чоюнов Т. И.

Магистр математики и информационных технологий, Ошский государственный университет

Choyunov T. I.

Master of Mathematics and Information Technology, Osh State University

**МЕКТЕПТИН АЗЫРКЫ ЭТАПТАГЫ ӨНҮГҮҮСҮНДӨГҮ ИНОВАЦИЯЛЫК
БАШКАРУУЧУЛУКТУН МАҢЫЗЫ ЖАНА МАЗМУНУ
СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ИННОВАЦИОННОГО УПРАВЛЕНИЯ
НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ШКОЛЫ
ESSENCE AND CONTENT OF INNOVATIVE MANAGEMENT AT THE PRESENT
STAGE OF SCHOOL DEVELOPMENT**

Аннотация: Ааламдашуу доорунда жаңы мүмкүнчүлүктөрдү, жаңы усулдарды, методдорду колдонуу абдан маанилүү болуп саналат. Мына ушундай жолдордун бири иновациялык башкаруучулук болуп эсептелет. Бул макалада иновациялык башкаруучулук боюнча негизги маалымат берилип, айрым окумуштуулардын пикирлери жазылды. Ошондой эле Ош облусунун Кара – Кулжа районундагы мектептериндеги иновациялык башкаруучулук боюнча жүргүзүлгөн сурамжылоонун натыйжасында жыйынтык чыгарылды.

Аннотация: В эпоху глобализации очень важно использовать новые возможности, новые методы и приемы. Одним из таких подходов является инновационное управление. Эта статья содержит основную информацию об инновационном управлении и мнения некоторых ученых. Также были подведены итоги опроса по инновационному менеджменту в школах Кара-Кульджинского района Ошской области.

Annotation: In the era of globalization, it is very important to use new opportunities, new methods and techniques. One such approach is innovation management. This article contains basic information about innovation management and the opinions of some scholars. The results of a survey on innovation management in schools of the Kara-Kulja district of the Osh region were also summed up.

Негизги сөздөр: Педагогика, педагог, башкаруучулук, иновациялык башкаруучулук.

Ключевые слова: Педагогика, педагог, управленческий, инновационный управленческий.

Key words: Pedagogy, teacher, managerial, innovative managerial.

Педагогдун кесиптик өнүгүүсүндөгү башкаруунун проблемасын ачып көрсөтүү үчүн “башкаруу” категориясынын маңызын түшүнүү, мектептин мугалимдери тарабынан бул сапатка маани берүү зарыл. Башкаруучулуктун калыптандыруунун изилденишине жана ачып көрсөтүлүшүнө философия, психология жана педагогика илимдери тарабынан комплекстик мамилени талап кылат. Бул мектептин мугалимдеринин эмпирикалык тажрыйбасын теренирээк түшүнүүгө жана байытууга мүмкүнчүлүк берет.

Азыркы учурда “башкаруучулук” категориясы илимий-практикалык контекстте улам тез-тез угулуп жатат. Бул сөз айкалышынын вариативдик түшүндүрмөсүнүн артында туундунун жөнөкөй суммасы аркылуу биз педагогикалык-башкаруучулукту, бүтүн феномен катары карайбыз. Биз бул адамдын өзгөчө сапаты жана абалы деп эсептейбиз. Анын кесиптик сабагы адамдар менен иштөөнүн спецификалык чөйрөсү сыяктуу кенен түшүнүктөгү педагогикалык башкаруу болуп саналат. Ошондуктан, биздин изилдөөнүн жетектөөчү категориялары төмөнкү түшүнүктөр болот: “башкаруу”, “педагогикалык башкаруу”, “педагогикалык менеджмент” (Конаржевский, 2000; 224).

Илимий адабиятта бул маалыматтарды изилдөө анын ар кандай түшүндүрүүсүн көрсөттү. Башкаруу түшүнүүдөгү эң бир талаштуу учур анын аныктамасы болот. Азыр башкаруунун аныктамасынын бир канча ондогон аныктамалары бар, анын үстүнө, алардын ичинде бири бирине карама каршылары да бар.

Философтор башкаруу адамдардын социалдык бытиени кайра өндүрүү жана жаңылоо боюнча ишкердиги, ошондой эле бул ишкердиктин жемиши жана жыйынтыгы катары карашат. Эгерде адам коомунун алгачкы этаптарында социалдык уюмду сактап калууну камсыз кылган башкы форма сы традиция болсо, ал эми андан кийин маанилүүрөөк инновация болуп келет, ал эми акыркы он жылдыктарда – ар түрдүү традициялардын жана инновациялардын өз ара аракетин.

Маданият ишкердиктин ыкмасы катары бул тажрыйбанын жана ишкердиктин процессинде калыптануучу ачык алгоритмдерди алып жүргөн жабык эмес, ачык система. Бул система чыныгы маданий-тарыхый жана коомдук-социалдык жаратуусуз, чыгармасыз жашай албайт. Ошондуктан жаңы жана жаратуучу (креативдик) активдүүлүктү туудурган, өзүнүн динамикалык аспектинде алынган чыгармачылыксыз, личностту калыптандыруучу ишкердиксиз маданият мүмкүн эмес. Ушуга байланыштуу мындан ары маданияттуулуктун ар түрдүү босоголорун көрсөтсөк жөндүү болот. Маселен, маданияттуулуктун төмөнкү босогосу – бул бытиеге пассивдүү адаптация (Мамбетакунов, 2008; 300).

Маданият окутуу маданий ишкердиктин жыйынтыктарын гана изилдейт, ошондой эле теренирээк маселени чечет - маданияттын духун өздөштүрүү (менталитетти, маданий парадигманы, традицияларды ж.б.у.с.). Маданиятта маданияттын экинчи коммуникативдик катмары табылат.

Ошентип, маданияттын феномени татаал болуп калды жана аны изилдөөнүн ушул этабында ар түрдүү аспектилерде сүрөттөгөн мамилелердин жана интерпретациялардын көптүгү укуктуу. Биздин изилдөө үчүн төмөнкү абал маанилүү маңызга ээ:

- маданият бул материалдык жана рухий чыгармачылыктын жемиштеринде, эмгектин ыктарын жана усулдарын үйрөнүү мүнөзүндө, интеллектуалдык ишкердикте, жеке дене жана рухий өнүгүүдө көрсөтүлгөн адамдардын жашоо ишкердигин уюштуруунун деңгээли.
- башкаруу бул индивиддин өз алдынчалык эмес социалдык сферасы, коомдун бардык социалдык системасынын туура баруучу мүнөздөмөсү, ошондуктан ар кайсы коомдук кубулушта анын социологиялык маданий аспекти жашайт;
- башкаруу жеке жана ар бир адамдын, адамдардын тобунун, социалдык, кесиптик жана улуттук жалпылык, бүтүн бардык коомдун ачык көрсөтүлгөн маңыздуу белгисине ээ;
- башкаруунун маңызы баарынан мурда ишкердикте көрүнөт, тарыхый өнүгүүнүн процессинде топтолгон жетишкендиктердин жана баалуулуктардын гана биримдигинде эмес; личносттун маданий потенциалы бир катар элементтердин айкалышын, башкарууда

башкалардан бөлөкчө “чөйрөлөрүн” көрсөтөт – физический, акыл, нравалык, эстетикалык, укуктук, саясий, кесиптик, жүрүм-турумдук ж.б. Ар бир башкаруунун элементиңде төрт фундаменталдык сапат бөлүнүп чыгат: тандоонун билимдери, сезим же мамиле, тандоонун себеби, кызыгуу жана аракеттер:

- башкаруунун маданиятын негизги социалдык функциясы – бул адам чыгармачылыгы, б.а. личность маданияттын абсолюттук объективдүү жана субъективдүү предмети катары (Мамбетакунов, 2008; 300).

Мунун баары личностто билим берүүнүн процессинде, кесиптик жана эмгектик үйрөнүүнүн процессинде өнүгөт. Биздин изилдөөбүз жалпы маалымат мекемелерине адистерди даярдоого багытталбасын, биз негизги көңүлдү “педагогикалык башкаруу” категориясына бурабыз. Берилген түшүнүк дале тийиштүү маани берүүгө ээ боло элек жана категориялууда педагогиканын аппаратын таба албады. Көбүнчө саясий, экономикалык, эстетикалык, укуктук педагогиканы бөлүп көрсөтүшөт жана азыраак педагогикалык маданиятты тийип өтүшөт.

Азыркы мезгилде педагогикалык башкаруу боюнча изилдөөгө окумуштуулардын күчөтүлгөн кызыгуусу байкалат. Бирок илимий адабиятта биз бул түшүнүктү түшүндүрүүдө бирдиктүүлүктү таппадык. Авторлордун бири личносттун социалдаштыруу механизм караганда “кесиптик маданият” терминин пайдаланышат, башкалары – аны “жалпы башкаруу” түшүнүгүнө каршы коюшат. Үчүнчүлөрү, тескерисинче, анда личносттун жалпы башкаруунун бир бөлүгүн көрүшөт.

Педагогикалык кесип коом тарабынан кесиптик ишкердиктин белгилүү түрүндө аны локалдаштыруунун эсебинен тике өткөрүп берүүгө максаттуу багытталган керектөөсүн камсыз кылуу үчүн жаралгандыктан, биз “педагогикалык башкаруу” педагогикалык ишкердиктин маданиятынын анык мүнөзү деп эсептейбиз, жана, бир жагынан, өзү менен башкаруунун подсистемасын жана өзгөчө түрүн, ал эми башка жагынан, анын ар бир түрүндө болгон элементти түзөт. Андан сырткары, педагогикалык маданият өзүндө материалдык маданияттын элементтерин (ишкердиктин ыктарына окутуу) жана рухий маданиятты (рухий дүйнөнүн калыптанышы) үзгүлтүксүз бириктирет. Бир катар авторлор В. Виноградов, А. Синюк ж.б. кесиптик структураны маданияттын мындай элементтери болгон дене тарбия, рухий маданият, акыл ишкердигинин маданиятын бөтөнчө интегралдык сүрөттөө деп эсептешет (Васильев, 1990; 144).

Педагогикалык башкаруудагы маданиятты личносттун, жалпы маданиятынын ажырагыс бөлүгү сыягы карап жатып, Т.В. Иванов бул түшүнүк педагогдун личностунун интегративдик сапаты дейт (жогорку методологиялык жана методикалык маданият, чыгармачыл ишкердикке даярдык ж.б.); маданият таануу (культурологический) тажрыйбасы (маданият жөнүндө билими бар, аны менен жана анда мамиле кылуу, анын кайра жаратууга жөндөмдүүлүгү); жаңы педагогикалык ой (маданияттын маданий-шартталган түшүнүгүнө, таануусуна жана баштан өткөрүүсүнө жөндөмдүүлүк).

“Педагогикалык менеджмент” термини менен катар “башкаруучулук боюнча бирдиктүү” түшүнүгү колдонулат, анын аныктамасына маанилеш мамиле жок болсо да. Ошентип, В.А. Слостенин муну көрсөтөт: “башкаруучулук” педагог личностунун мектепти башкарууда баалуулуктарды жана технологияларды өздөштүрүүгө, өткөрүп берүүгө жана жаратууга багытталган башкаруучулук ишкердигинин ар башка түрлөрүндө чыгармачыл өзүн реализациялоонун чеги жана ыгы болот. Н.М.Таланчук башкаруучулук “объективдүү

башкаруучулук функцияларын ишке ашыруу боюнча тарбиялык процессти башкаруунун конкреттүү маселелерин аткарып жатканда педагогтун ишкердигинин чебердиги, “сондуктун чеги катары” карайт. “Педагогикалык башкаруучулук маданияты” түшүнүгү “башкаруунун маданияты” түшүнүгүнө жакын. Бирок алар бирдей. Биринчиси адистин кесиптик-личносттук сапаттарын мүнөздөйт, экинчиси – анын ишкердигин. Башкаруучулук маданияты башкаруу маданиятынын эң маанилүү өбөлгөсү болот, мындай бөлүү анчалык чоң эместигин моюнга алуу керек.

Спецификалык кесиптик кубулуш катары башкаруучулук-педагогикалык адамзаттын башкаруучулук тажрыйбасына адис тарабынан ээ болуунун белгилүү деңгээли, адамдын личностунун дал педагог катары өнүгүү деңгээли менен жетишилген, анын умтулуусу менен өзүнүн ишкердигин тынымсыз жаңылоону туюндурат. Анда адистин өзүнүн ишкердигине мамилеси, мекеменин педагогикалык процессин башкарууда анын маңызын, өзүнүн ролун жана өзүнүн ордун, башкаруучулук даярдоонун мүнөзүн, башкаруучулук ишкердигинин стилин, сүйлөшүүнү, жүрүм-турумду, өзүн жаңылоого мамилени түшүнүү көрсөтүлөт.

Башкаруучулук, ошентип өзү менен психопедагогикалык ишеним жана чебердиктин синтезин, жалпы өнүгүүнүн башкаруучулук-педагогикалык сапаттарын, башкаруучулук этиканын жана көп кырдуу мамилелердин системасын, ишкердиктин жана жүрүм-турумдун стилин туюндурат. Личносттун өз ара шартталган бул компоненттерин бириктирип, башкаруучулук маданияты алардын ар бирин жогорку катар деңгээлине чейин байытат жана өрчүтөт. Башкаруучулук-педагогикалык ишкердиктин процессинде анын ишке ашуусунун зарыл шарты сыяктуу жаралат жана өнүгөт.

Илимий адабияттарда бул түшүнүктөрдү изилдөө, алардын түрдүү чечмеленээрин көрсөттү. Маданиятты түшүнүүдөгү эң бир талаштуу учур - анын аныктамасын берүү. Азыр маданияттын аныктамасынын ондогон түрү бар, анын үстүнө, алардын ичинде бири-бирине карама-каршы келгендери да жок эмес.

Башкаруунун негизги принциптеринин бири болуп анын туруктуу жаңыланып туруусу эсептелет. Бул, баарыдан мурда, окутуунун жаңы технологияларын жана методикаларын өздөштүрүү, уюштуруучулук жана башкаруучулук түзүмдөрдүн өзгөрүшү ж.б. Билим берүүнү жаңыртууга байланыштуу анын түзүмүн жана мазмунун жаңы шарттарда өркүндөтүү маселеси актуалдуу болууда. Бул маселелердин чечилиши олуттуу даражада инновациялык жолдор менен байланышкан.

Педагогикалык кесип коом тарабынан кесиптик ишмердүүлүктүн белгилүү бир түрүндө аны локалдаштыруунун эсебинен тике өткөрүп берүүгө максаттуу багытталган керектөөсүн камсыз кылуу үчүн жаралгандыктан, бизбашкаруу педагогикалык ишмердүүлүктүн анык мүнөзү деп эсептейбиз, жана бир жагынан, өзү менен башкаруунун подсистемасын жана өзгөчө түрүн, ал эми башка жагынан алганда, анын ар бир түрүнөн орун алган элементти түзөт.

Акыркы мезгилдерде билим бер тутумун башкарууга байланыштуу “педагогикалык менеджмент” термини колдонулат. Педагогикалык менеджмент – бул баарыдан мурда билим берүү процессин башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган принциптердин, усулдардын, уюштуруу формаларынын жана технологиялык ыкмалардын комплекси.

Педагогикалык менеджмент термининин аныктамасы окумуштуулар тарабынан бирдей маани берилбесе да, бул термини менен катар “башкаруучулук маданияты” түшүнүгү

колдонулууда. Маселен, В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, Е.Н.Шиянов мындай дешет: “башкаруучулук маданият” жетекчинин мектепти башкарууда баалуулуктарды жана технологияларды өздөштүрүүгө, өткөрүп берүүгө жана жаратууга багытталган башкаруучулук ишмердүүлүгүнүн ар башка түрлөрүндө чыгармачыл өзүн реализациялоонун ченеми жана ыгы болот. П.И.Третьяков башкаруучулук маданиятты “объективдүү башкаруучулук функцияларын ишке ашыруу боюнча тарбиялык процессти башкаруунун конкреттүү милдеттерин аткарып жаткандагы жетекчинин ишмердүүлүгүнүн чеберчилиги катары карайт. “Башкаруучулук маданият” түшүнүгү “башкаруунун маданияты” түшүнүгүнө жакын, бирок алар бирдей эмес. Биринчиси, адистин кесиптик-инсандык сапаттарын, экинчиси, анын ишмердүүлүгүн мүнөздөйт. Башкаруучулук маданият башкаруу маданиятына эң маанилүү өбөлгө болот, мындай бөлүү анчалык эле зарыл эместигин моюнга алуу керек.

Бул сапаттардын бири-бири менен байланышы 1. -сүрөттө көрсөтүлдү:

Мектептеги башкаруучулук ишмердүүлүгү

Спецификалык кесиптик көрүнүш катары мугалимдин башкаруучулук-педагогикалык адис тарабынан адамзаттын башкаруучулук тажрыйбасына ээ болуунун белгилүү деңгээли, адамдын так ушул жетекчи катары өнүгүү деңгээли менен жетишилген, анын умтулуусу менен өзүнүн ишмердүүлүгүн тынымсыз жаңылоону туюндурат. Анда адистин өзүнүн ишмердүүлүгүнө болгон мамилеси, мекеменин педагогикалык процессин башкарууда анын маңызын, өзүнүн ролун жана ордун, башкаруучулук даярдыктын мүнөзүн, башкаруучулук ишмердүүлүгүнүн стилин, сүйлөшүүнү, жүрүм-турумду, өзүн жаңылоого болгон мамилени түшүнүү көрсөтүлөт.

Башкаруучулук, ошентип, өзү менен психологиялык - педагогикалык ишеним жана чеберчиликтин, жалпы өнүгүүнүн жана башкаруучулук-педагогикалык сапаттардын, башкаруучулук этиканын жана көп кырдуу мамилелердин системасынын, ишмердүүлүктүн жана жүрүм-турумдун стилинин синтезин туюндурат. Инсандын өз ара шартталган бул компоненттерин бириктирип, башкаруучулук маданият, алардын ар бирин жогорку катардагы деңгээлге чейин байытат жана өөрчүтөт.

Башкаруучулук башкаруучулук-педагогикалык ишмердүүлүктүн процессинде анын ишке ашуусунун зарыл шарты сыяктуу жаралат жана өнүгөт. Аны менен бирге кесиптик ишмердүүлүк педагогдун өзүнө да, кесиптик маанилүү сапаттарына да бир катар өзгөчө талаптарды коюп, анын өсүшүнө таасир кылат, ошондуктан мектептеги ишмердүүлүктү башкаруунун өзгөчөлүгүн бөлүп көрсөтөбүз: Таблица 1.

Таблица 1. Мектептин өнүгүүсүндөгү башкаруунун өзгөчөлүктөр

Биринчи өзгөчөлүк	Экинчи өзгөчөлүк	Үчүнчү өзгөчөлүк	Төртүнчү өзгөчөлүк
- жалпы билим берүү бүгүн үчүн мамилени кылат, балдардын маалыматтык социалдык илгерилеген категориясы менен иштеп жатканын эсте тутуусу керек;	- мектеп педагогунун башкаруучулук ишмердүүлүгүнүн эң негизги мүнөздөмөлөрүнүн бири болуп, анын татаалдыгы эсептелет. Жумуш убактысынын көп бөлүгү (63,8%) түрдүү пландагы окуу-тарбия жагдайларынын, окуучулар, ата-энелер менен, жумуш боюнча коллегалар жана башка педагогикалык процесстин катышуучулары менен сүйлөшүү кырдаалында өтөрү белгиленген. Андан сырткары, мугалимдер кеңешмелердин, усулдук иш чаралардын,	Үчүнчү өзгөчөлүк - башкаруучулук-педагогикалык ишмердүүлүктүн чыгармачыл мүнөзү мугалим өзү окуучу жамаатын уюштуруп, окуу процессин балдардын өнүгүүсүн жетектеп, ишмердүүлүгүнүн чөйрөсүн өзү менен шартталат. Ошону менен катар мугалимдин ишмердүүлүгү тынымсыз өзгөрүүдө жана өсүүдө болот, бул билим берүүнүн мазмунун дайыма жаңыртуу менен педагогикалык башкаруунун жаңы идеяларынын жана усулдарынын дайыма пайда болуусунан,	Төртүнчү өзгөчөлүк педагогикалык башкаруу “ишмердүүлүктүн орду” болот, б.а., башкалардын ишмердүүлүгүн ишмердүүлүк, атап айтканда, мугалимдердин жана окуучулардын ишмердүүлүк орду бар. Мектеп жетекчисинин ишмердүүлүгү педагогдордун жана окуучулардын ишмердүүлүгүнүн үстүндө курулган сыяктуу. Ошондой эле максаттар да педагогдордун, балдардын, ата-энелердин ишмердүүлүгүн уюштуруу аркылуу ишке ашырылат.

окуучулар башкаруунун
жамаатынын түрдүү формаларын
ишмердүүлүгүн жаңылоодон
жетектөөнүн ж.б. көрүнүп турат;
иштеринде
катышат.
Жыйынтык катары,
көпчүлүк
педагогдордо жана
жетекчилерде (45%)
алсыроо,
көңүлсүздүк,
ашыкча
чарчагандык
сезилет;

Мектептеги педагогдун жана жетекчисинин окуу-тарбия процессин башкарууну бир нече аспектиде кароого болот:

- жалпы мектептин ишин башкаруу (директор);
- окуу, окутуу иштерин башкаруу (окуу бөлүмүнүн башчысы);
- тарбиялык (класстык, мектептен тышкаркы) иштерди башкаруу (тарбия иштери боюнча директордун орун басары, социалдык педагог, мектеп психологу ж.б.);
- чарба иштерин башкаруу (чарба иштери боюнча директордун орун басары, ата-энелер комитети);
- мугалимдердин, окуучулардын окуу иштерин жана жүрүм-турумун, инсандык жактан калыптануусун башкаруу ж.б.

Бир күндүн ичинде орто мектептин жетекчилери жүзгө жакын башкаруучулук функцияларды, б.а., аткарылган иштердин (операциялардын) мазмунунун окшоштугу жана алардын максаттуу багытталышы менен айырмаланган башкаруучулук ишмердүүлүгүнүн адистештирилген түрлөрүн аткарганы адистер тарабынан эсептелген. Бул окуу процессин да, жамааттын социалдык өсүшүн, эмгек жана техникалык коопсуздугун, жалпы иш кагаздарын, кадрларды, материалдык-техникалык жабдууну, күндөлүк оңдоолорду башкарууну уюштурууну жана жаңылоону, тарбиялык жана усулдук процессти пландуу башкаруу ж.б. ата мекендик башкаруу теориясында башкаруунун конкреттүү функцияларын өзүнө камтыган төрт негизги функция: пландоо, уюштуруу, жөнгө салуу жана көзөмөлдөө деп ажыратылат.

Адистин ийгиликтүү ишмердүүлүгүнүн шарттарынын бири болуп ишмердүүлүктө өнүккөн жана адамдын ага болгон жарамдуулугун аныктаган ылайыктуу жөндөмдүүлүктөрдүн болуусу. В.А.Федорованын аныктамасы боюнча, “жөндөмдүүлүк – бул ушул инсандын белгилүү ишмердүүлүктүн талаптарына ылайык келүүсүнүн даражасы, бир сапаттын башкалар менен болгон комбинациялары ачылып көрсөтүлөт”. Жөндөмдүүлүктүн ар кыл түрлөрүн бөлүп көрсөтүүгө болот: ар түрдүү ишмердүүлүктүн түрлөрүн аткаруунун негизин түзгөн жалпы жөндөмдүүлүктөр (ишке жөндөмдүүлүк, чыдамкайлык,

тырышчаактык, активдүүлүк ж.б.у.с.); ишмердүүлүктүн конкреттүү түрлөрүн аткаруунун ийгилигинин негизин түзүүчү атайын (кесиптик) жөндөмдүүлүктөр.

Проблеманы изилдөөнүн жүрүшүндө адиске кайсыл жөндөмдүүлүктөрдүн жыйындысы, анын кесиптик ишмердүүлүгүн ишке ашыруу мүмкүнчүлүктөрү менен камсыз кылары аныкталган. Мисалы, башкаруучулук ишмердүүлүк мектеп жетекчисинен коммуникативдүүлүктү, чечкиндүүлүктү, лидерликти (уюштуруучулук жөндөмдөрдү), тырышчаактыкты ж.б. талап кылат. Аткарылуучу ишмердүүлүктөгү жаңычыл элементтер боюнча аткаруучулук жана чыгармачыл жөндөмдөрдү айырмалашат. Чыгармачылык – башкаруучулук ишмердүүлүктүн зарыл компоненти экени шексиз. Жетекчинин инсанынын психологиялык түзүмүнүн ядросу болуп математикалык же көркөм жөндөмдүүлүктөргө караганда бир топ сейрек учуроочу уюштуруучулук жөндөм эсептелет.

Илимий адабияттарда уюштуруучулук жөндөмдүүлүк үч негизги топчого бөлүнөт:

Таблица 2. Мектепти өнүктүрүүдө жетекчинин уюштуруучулук жөндөмдүүлүгүнүн негизги топтору

Уюштуруучулук байкагычтык, ал өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт:	Башкаларга эрки жана эмоциялары менен кылуу катары каралган эмоционалдык-эрктик аракетчилдик жөндөмдүүлүгү.	Уюштуруучулук ишмердүүлүгүнө болгон жөндөмдүүлүк, ал өзүнө төмөндөгүлөрдү камтыйт:
а) психологиялык тандап алуучулук (өз ара мамилелердин кылдаттыгына көңүл буруу, жетекчилердин жана карамагындагылардын эмоционалдык абалынын синхрондуулугу, өзүн бирөөнүн ордуна кое билүү жөндөмдүүлүгү);	а) кайраттуулук, “дүрмөттөө” жөндөмдүүлүгү жана айланадагыларды максатка жетүүдө өзүнүн тилеги, умтулуусу, ишеничи жана оптимизми менен дүрмөттөө);	а) себептүү факторлордон баштап кесиптик даярдык менен аяктаган уюштуруучулук ишмердүүлүккө болгон даярдык;
б) интеллекттин практикалык багытталышы (жетекчинин педагогикалык маселелерди чечүү үчүн коллективдин психологиялык абалы тууралуу маалыматты пайдаланууга прагматикалык багыт алуусу);	б) талап кое билүү, айланадагыларга талаптарды жолго коюуда жана ишке ашырууда “өзүнүкүнө” жетишүү жөндөмдүүлүгү.	б) ишмердүүлүк процессиндеги тап, б.а., “тонус”, канааттануу жана ишке болгон жөндөмдүүлүк ж.б.
в) психологиялык такт (б.а., өзүнүн психологиялык тандоосунда жана		

прагматикалык багыт алышында чектен чыкпоо жөндөмдүүлүгү).

Адистин башкаруучулук ишмердүүлүктөн көп аспектилүү көрүнүштөрүн, анын кесиптик даярдыгына болгон талаптарды талдап, мугалимдин башкаруучулугун төмөнкүдөй деңгээлин көрсөтүүгө болот:

□ башкаруучулук ишмердүүлүктүн базалык деңгээлин – инсандын маалымат билимдеринин кеңири базасында калыптануучу башкаруучулук билимдеринин жана кызыкчылыктарынын системасы, кругозору түзөт (анын көрсөткүчү катары активдүү аракеттеги түшүнүк запасы, кызмат кылат). Педагогикалык системаларды башкаруу жаатындагы кругозор менен эрудиция окуу-таанып билүү ишмердүүлүк процессинде өнүгөт.

□ адистин башкаруучулугу дүйнө таанымдык деңгээли –ынаным системасын жаратат, башкаруучулук ишмердүүлүк процессиндеги кызыкчылыктарда, турмушта тигил же бул нерсеге артыкчылык берүүдө жана баалуулукка багытталууда аксиологиялык ишмердүүлүк, рефлексия, өзүн таанып билүү аң-сезими калыптанат. Анын көрсөткүчү – жетекчинин идеялык позициясы. Ынаным педагогдун дүйнө таанымдык позициясында калыптанат.

Инсандын эмоционалдык чөйрөсүнүн өнүгүшүн жана гуманисттик багытталуусун көрсөтүүчү сезим башкаруучулук ишмердүүлүктөгү жүрүм-турумдун эмоционалдык каныккандыгын аныктайт.

Белгилүү болгондой, педагогикалык башкаруу ишмердүүлүгү: интеллектуалдык (когнитивдик, гнесеологиялык, илимий-теориялык), эмоционалдык (мотивациялык-баалуулуктук, эмоционалдык-психологиялык) жана эрктик (практикалык-ишмердүүлүк, операционалдык-технологиялык) сыяктуу өз ара байланышкан үч подсистемага ээ экенин эске алып, педагогдун башкаруучулук өзүнө, биз белгилегендей, аксиологиялык, гнесеологиялык жана технологиялык негизги үч компонентти камтыйт.

Жалпы билим берүүчү мектептин директорунун башкаруучулук маданиятына эмнелер кирет? деген суроого жооп алуу максатында сурамжылоо жүргүзүлдү.

Кара-Кулжа районундагы сурамжылоого алынган мугалимдеринин пикири боюнча педагогтун жана жетекчинин башкаруучулук ишмердүүлүгүнө төмөндөгүлөр кирет:

□ мектепте мугалимдер өз мектеби менен жана педагогикалык жамааты менен сыймыктангандай шарттарды түзүү;

□ мектеп мугалимдери жана кызматкерлери өз идеялары, сунуштары жана эскертүүлөрү мектеп администрациясы тарабынан дайыма караларына жетишүү;

□ бардык маанилүү чечимдер мугалимдер менен, жамаат менен жана окуучулар менен алдын ала талкулоо;

□ мектеп администрациясы жана педагогикалык жамаат жаңы келген жаш мугалимди сүймөнчүлүк менен тосуп алуу;

□ мугалимдердин инновациялык жана көз карандысыз – чыгармачылык иштерин мактоо;

□ мугалимдердин мектеп директоруна кесиптик оор жана башка кырдаалдарда колдоо издеп эркин кайрыла алуусу;

- окуучулар жана окуучулук өзүн-өзү башкаруу комитетинин мүчөлөрү директордун каанасына ар кандай маселе боюнча коркпой кире алуусу;
- мугалимдер менен окуучулар директорго өз идеяларын, ойлорун жана сырларын ишенип айта алуусу;
- мектеп директорунун мугалимдерге жана окуучуларга болгон сый мамилеси.

Адис-педагогдун башкаруучулук ишмердүүлүгүнүн маңызын мүнөздөп жатып, аны мазмундуу чечмелөөнүн төмөнкү аспектилерин бөлүп көрсөтүшөт: башкаруучулуктун баалуулугу, процесси, жыйынтыгы. Башкаруучулук-педагогикалык баалуулук мүнөздөмөсү, аны коомдук баалуулук жана инсандык баалуулук катары кароону божомолдойт.

Башкаруучулук-педагогикалык ишмердүүлүк жалпы билим берүү системасын башкаруунун тарыхый-маданий тажрыйбасын интеграциялайт жана адамдардын өз ара аракеттер чөйрөсүн жөнгө салат. Башкаруучулук-педагогикалык ишмердүүлүктүн жыйынды субъектиси катары социализациялоо жана билим берүү процессинин максатын жана мазмунун аныктоочу бүткүл коом эсептелет, ал эми билим берүү боюнча өз ара аракеттенүүсүндө бул буюртманы ишке ашыруунун катышуучусу катары жетекчилер, тарбиячы, педагог, ата-энелер эсептелет.

“Мектептин азыркы этаптагы өнүгүүсүндөгү иновациялык башкаруучулуктун маңызы жана мазмуну” аттуу макалада төмөнкүдөй жыйынтыктар чыгарылды.

Мектептин азыркы этаптагы өнүгүүсүндөгү иновациялык башкаруучулуктун маңызы жана мазмуну жөнүндө илимий- теориялык негиздери жетишерлик толук ачылып берилген эмес. Ошондой эле темага байланыштуу китептер кыргыз тилинде абдан эле аз. Мектептин азыркы этаптагы өнүгүүсүндөгү иновациялык башкаруучулуктун маңызы жана мазмуну жөнүндө китептер жазылууга муктаж.

Жалпы билим берүүчү мектептеги башкаруучулук кесиптик ишмердүүлүктүн негизги курамдык компоненти болуп эсептелет; ал өзүнө социалдык сапаттар - адамдар арасындагы мамилелерди сактоо ыкмасы; рухий каада - салттын жана маданияттын жалпы адамзаттык жана улуттук аспектиси; кесиптик ишмердүүлүгүнүн жана мугалимдин, жетекчинин инсандык касиеттеринин чөйрөсү – позициясы, сапаттары, кесиптик жана уюштуруучулук билгичтиктери, жүрүм - турум ж.б.у.сыяктуу педагогдун инсанынын интегративдик мүнөздөмөлөрүн камтыйт.

Билим берүү жана билим берүүнү тейлөө жаатындагы изилдөөлөр мектеп мугалиминин башкаруучулугун терең анализдөө жана андан ары өркүндөтүү зарылдыгы жөнүндө жыйынтык чыгарууга мүмкүнчүлүк берет.

Мугалимдин башкаруучулук маңызы баалуулук, процесс жана аракеттердин белгилүү бир натыйжасы сыяктуу өзгөчөлүктөр менен мүнөздөлөт. Макаладан айкын болгондой, педагогдун ийгиликтүү кесиптик ишмердүүлүгү үчүн шарттардын бири болуп адистин квалификациялык мүнөздөмөсүндө аныкталган сапаттар эсептелет. Алардын ичинде пландаштыруу уюштуруучулук, башкаруучулук сапаттар, көзөмөлдөө жана өзүн-өзү көзөмөлдөө, талаптагыдай анализ жүргүзүү жана башкалар маанилүү орунда турат.

Колдонулган адабияттар:

1. Васильев, Ю.В. Педагогическое управление в школе: методология, теория, практика [Текст] /Ю.В. Васильев. – М.: Педагогика, 1990. – 144с.

2. Данкман, А.М. Структура и содержание управленческой деятельности в профессиональном лицее [Текст]: дис.... канд. пед. наук / А.М.Данкман. – СПб., 1997. – 238 с.
3. Конаржевский, Ю.А. Менеджмент и внутришкольное управление [Текст] / Ю.А. Конаржевский. – М.: Центр «Пед. поиск», 2000. – 224 с.
4. Мамбетакунов, Э. Педагогиканын негиздери [Текст] / Э.Мамбетакунов, Т.Сияев. – Бишкек: Айат, 2008. – 304 б.
5. Матикеев, Т.К. Болочок мектеп жетекчилеринин башкаруучулук маданиятын калыптандыруу усулдары жана ыкмалары [Текст] /Т.К.Матикеев, Ж.Каниметов // Ж.Баласагын атындагы КУУ Жарчысы.- 2013.- №1. – 343-347 б.

References:

1. Vasiliev, Yu.V. Pedagogical management at school: methodology, theory, practice [Text] /Yu.V. Vasiliev. - M.: Pedagogy, 1990. - 144s.
2. Dankman, Im.M. Structure and content of managerial capacity in a professional person [Text]: dis.... blood. pedagogical sciences / A.M.Dankman. - St. Petersburg, 1997. - 238 P.
3. Konarzhevsky, Yu.A. Management and intrapersonal management [Text] / Yu.A. Konarzhevsky. - M.: Center "Ped. buses", 2000. - 224 p.
4. Mambetkunov, E. Fundamentals of pedagogy [Text] / E.Mambetkunov, T.Siyayev. - Bishkek: Ayat, 2008. - 304 P.
5. Matikeev, T.K. Methods and approaches to the formation of managerial culture of future school leaders [Text] /Т.К.Матикеев, Ж.Каниметов // J.Lebediny Vestnik named after Balasagyn.- 2013.- No. 1. - 343-347 p.